

Serra de Tramuntana, patrimoni de la humanitat

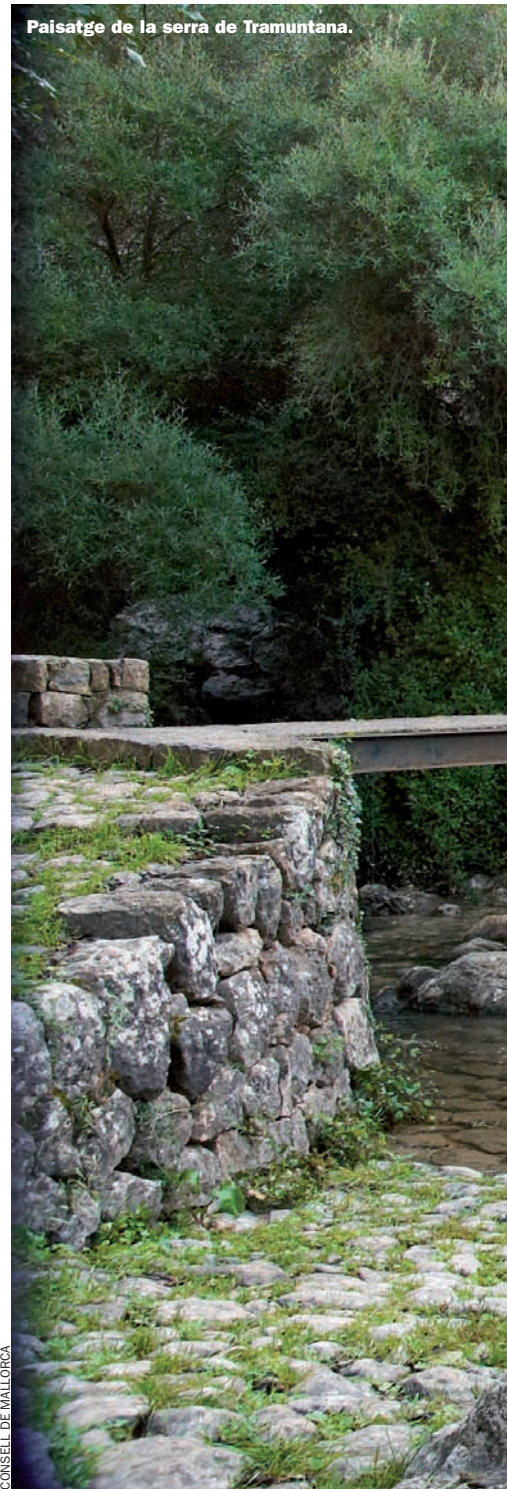
El Consell de Mallorca pretén la declaració de la serra de Tramuntana com a patrimoni de la humanitat.

El mes passat la UNESCO (sigles en anglès de l'Organització de les Nacions Unides per a la l'Educació, la Ciència i la Cultura) va acceptar la candidatura de la serra de Tramuntana de Mallorca per a ser declarada patrimoni de la humanitat. El Consell de Mallorca treballa des de l'any 2008 per assolir aquesta fita. Ha estat un procés llarg que no s'acabarà fins el 2011, quan la UNESCO prengui la decisió final. Una vegada revalidada la candidatura, els inspectors de l'organisme internacional es desplaçaran a l'illa, durant els pròxims mesos, per avaluar *in situ* el projecte. Parlaran amb representants d'ajuntaments, associacions i amb més gent per copsar si realment la societat mallorquina està implicada en la declaració. Per a la UNESCO aquesta implicació és fonamental. A més, l'entitat dependent de l'ONU ja disposa del dossier complet que ha estat prou valorat per a validar la candidatura. Es tracta de quatre volums d'informació, més de 1.000 pàgines, 130 fotografies i un pla de gestió consensuat amb entitats socials, que vetlla pel futur i la conservació d'aquest espai natural. En síntesi, el projecte presenta els valors paisatgístics i de caràcter cultural únics al món que té la serra, a més de l'existència d'un important patrimoni cultural immaterial, és a dir, el fet que el paisatge sigui el resultat de l'acció humana al llarg dels segles i que, alhora, sigui dipositori de la tradició i el coneixement rural de l'illa; així mateix, fa esment especial de la

tasca silenciosa de milers de pagesos i gestors del territori que ha permès d'enriquir i mantenir el patrimoni de la serra; i, finalment, afirma que el futur d'aquest indret s'ha de basar a fer compatible una activitat econòmica rendible i la conservació del patrimoni que per a tots és la serra de Tramuntana.

Paisatge natural. El context físic i natural marca el paisatge cultural de la serra de Tramuntana que s'ha desenvolupat a través del temps. La cadena muntanyenca que cobreix la zona nord de l'illa de Mallorca, des d'Andratx, al sud-oest, fins a Pollença, al nord-est, es caracteritza per un relleu abrupte que creix fins al cim més alt, el puig Major, de 1.450 metres d'alçària. La formació és de roques calcàries de gran duresa sobre les quals es desplega un modelatge càrstic amb torrents, canons i més elements, juntament amb un sistema de fonts i aqüífers amb un règim hídric mediterrani.

El clima és el propi de la mediterrània, caracteritzat pels estius secs i càlids, hiverns suaus i un règim de precipitacions irregular, amb una punta destacada a l'octubre, a més d'un gradient pluviomètric entre una zona central més humida i els extrems més àrids. La vegetació és la de bosc mediterrani, en què apareix l'alzinar com a comunitat preponderant, substituïda a les zones menys humides per una màquia d'ullastrar termòfila i molt corrent a tota la Mediterrània, que colonitza aquells espais on l'alzina s'ha

CONSELL DE MALLORCA

degradat. El pi blanc apareix com una espècie individualitzada molt abundant, lligada a la màquia.

La fauna silvestre de la serra abunda en l'endemisme i és marcada per la doble insularitat que implica la presència d'una regió biogeogràfica muntanyosa relativament aïllada de la

resta de territori de Mallorca, dins el territori insular.

En resum, els valors ambientals de la serra de Tramuntana són especialment rellevants en allò que es refereix a la singularitat de les seves formes de relleu, l'originalitat de les seves comunitats vegetals, amb flora i fauna

endèmica i una gran diversitat dels seus hàbitats. En el cas de la flora, la serra conserva 65 dels 97 endemismes descrits a l'arxipèlag balear, i 65 de les 68 plantes endèmiques de l'illa de Mallorca.

Per tots aquests valors naturals, la serra ha constituït i encara és una font

de recursos per a la societat mallorquina, perquè subministra no únicament productes agraris, forestals i ramaders sinó també recursos hídrics.

Paisatge cultural. El paisatge cultural associat a l'agricultura mallorquina mediterrània de la serra –mar-

Mou un dit per la serra

Amb aquest eslògan, el Consell de Mallorca ha engegat la campanya per difondre entre tot el poble mallorquí l'objectiu d'assolir que la serra de Tramuntana sigui declarada patrimoni mundial per part de la UNESCO. La presidenta del Consell, Francina Armengol, i la consellera del Territori, Maria Lluïsa Dubon, presentaren la campanya signant el manifest de suport a la iniciativa. Acte seguit, els representants de més de cinquanta entitats i associacions ciutadanes també rubricaren el manifest. Aquestes organitzacions han presentat les aportacions que conformen el pla de gestió de l'espai de la serra, un element clau per a la futura declaració. El Consell ha dut a terme durant quatre mesos una campanya explicativa adreçada a aquestes associacions i entitats per a obtenir-ne la col·laboració, concretada en els programes i les accions prioritàries que conformen el pla de gestió de la serra.

Les 53 propostes finals d'aquestes organitzacions que recull el pla de gestió se centren en el desenvolupament econòmic de la zona, amb activitats que respectin l'equilibri de la serra; en accions divulgatives i educatives per a sensibilitzar la ciutadania envers la seva protecció; accions envers la conservació i la protecció del patrimoni cultural i natural; i la gestió de les visites a la zona per tal de contenir l'impacte que puguin causar en la serra i garantir-ne la conservació.

Paral·lelament, el Consell duu a terme una campanya –a través de mitjans de comunicació, als espais públics i als carrers de tota l'illa– per promocionar i obtenir el suport de la ciutadania cap a la candidatura de la serra com a patrimoni mundial. Igualment, el Consell ha emprès una campanya de recollida de signatures a través d'una pàgina web (www.serradetrantana.net), dels ajuntaments de l'illa, centres del Consell i a totes les fires i esdeveniments de carrer de tot Mallorca. L'objectiu és implicar en la iniciativa el màxim de ciutadans possible. Segons que explica el Consell, la UNESCO considera el suport ciutadà una condició indispensable perquè la candidatura –la que sigui– obtingui la declaració. Aquest suport, en el cas de la serra de Tramuntana de Mallorca, serà avaluat pels inspectors de l'organisme internacional quan es desplaçin a l'illa per analitzar tota la candidatura.

La presidenta del Consell de Mallorca, Francina Armengol (signant), i la consellera del Territori del Consell, Maria Lluïsa Dubon, signaren el manifest de suport a la candidatura de la declaració de la serra de Tramuntana com a patrimoni de la humanitat.

L'aigua i la pedra en sec conformen el paisatge de la serra de Tramuntana

cada de manera molt determinant pels marges de pedra en sec i el conreu de l'olivera– ha estat el resultat de l'evolució històrica de la comarca. La presència de marges a zones de pendent extrem, o bé a zones de roca nua, ens parlen de les èpoques en què va ser necessari estendre al màxim les zones de cultiu a conseqüència de la pressió d'una població creixent en una illa de recursos limitats. Per contra, el desplegament de sistemes de regadiu de gran complexitat tècnica, els orígens dels quals es remunten a l'època musulmana, ofereixen la imatge de fertilitat i prosperitat que contrasta fort ferm amb l'austeritat marcada per les oliveres de les zones més extremes. D'aquesta manera, és possible de reconèixer en el paisatge les marques deixades per cadascuna de les èpoques històriques que se superposen a la serra.

El paisatge actual de la serra de la Tramuntana és hereu directe de la incorporació de Mallorca al domini musulmà (que comença el 903), que es caracteritzà a la zona per la ramaderia extensiva i l'agricultura de regadiu, desenvolupades mitjançant tècniques de canalització i distribució d'aigua en horts i vergers. Es creà així un paisatge bàsicament boscós –utilitzat per a la caça i la ramaderia extensiva– en el qual apareixen de

tant en tant explotacions de regadiu al voltant de les quals van créixer els nuclis de població.

Posteriorment, la conquesta catalana de Mallorca (a partir del 1229) porta la implantació del sistema feudal europeu sobre l'espai rural musulmà, que implica més concentració de la població i un augment dels espais de cultiu. Així mateix, en aquesta època apareix un element que esdevé bàsic per a la futura fesomia de la serra: la concentració de la propietat en les anomenades *possessions*, les gran finques rurals. Aquest paisatge es manté fins a l'actualitat, enriquit amb aportacions de cultius posteriors com ara la vinya (segle XIX) i l'ametller (XX).

D'origen medieval són també els nombrosos pobles i masos, alguns dels quals –Valldemossa, Estellencs, Banyalbufar, Fornalutx...– van aparèixer com a punt de repoblació després de la conquesta cristiana. En alguns casos –Fornalutx, Caimari, Bunyola...– aquestes poblacions anaven associades a un element també emblemàtic de la serra: les comunes o llocs boscosos de propietat comunal.

Aquest paisatge es manté gairebé inalterat fins a les darreries del segle XIX i començament del XX quan, amb la industrialització, a la serra apareixen noves infraestructures –carreteres, tren, petites centrals elèctriques...– les edificacions de les quals en molts casos són aixecades amb la tècnica de la pedra en sec, que les dota d'una magnífica integració a l'entorn.

L'altra gran empenta econòmica, i que actua sobre el paisatge, arriba als anys 60 del segle XX, quan la serra es converteix en gran atracció turística i que implica l'abandonament de l'activitat agrícola a moltes zones.

Els darrers anys, a partir de l'obtenció de l'autonomia política per a les illes Balears (1983), gràcies a una pressió social conservacionista, la tasca de les institucions públiques ha anat destinada a preservar legalment la fesomia de la serra.

Paisatge creat. L'aprofitament de l'aigua –bé escàs a tot Mallorca i en general a la Mediterrània– és un element cabdal en la configuració del

MARCOS MOLINA/CONSELL DE MALLORCA

El poble de Fornalutx, perfectament integrat a la serra de Tramuntana

paisatge de la serra de Tramuntana. De forma natural existeix tota una xarxa natural de rieres i torrents que drenen l'excés d'aigua. S'hi superposa una xarxa d'aprofitament del recurs creada per l'home al llarg dels segles, que s'integra i s'adapta a les característiques físiques i topogràfiques del terreny per configurar un paisatge de l'aigua, la virtut del qual rau precisament en la integració equilibrada de l'activitat humana en el medi, i també en el conjunt de l'obra realitzada, que adquireix així un valor patrimonial de gran interès.

El desenvolupament d'aquesta doble xarxa hídrica troba les seves motivacions en l'aprofitament de les excepcionals condicions de riquesa hídrica de la serra. Així, ateses les elevades precipitacions –en comparació amb la resta de l'illa–, ha esdevingut històricament, i encara ara, directament o indirectament, la principal proveïdora d'aigua de tota l'illa.

El patrimoni etnològic resultant no és únicament material, sinó que inclou aspectes intangibles, perquè els sistemes hidràulics i els terrenys que abasten tenen un clar reflex en la toponímia local i en una terminologia pròpia. Fonts, molins, horts i més espais rurals prenen un nom de lloc distintiu.

A més, per tal d'aprofitar els cabals de les conques hidrogràfiques de la

serra, i per proveir-se de terres de conreu, els grups humans que han ocupat aquest territori han fet servir profusament la tècnica constructiva de pedra en sec per anar delimitant i fixant els llits de les rieres, rambles i més cursos secundaris, per habilitar parets i, en general, per construir tot el sistema hídric. El resultat és un paisatge de l'aigua complex i singular caracteritzat per la densitat i l'abundància dels elements tipològics.

Paisatge viscut. La forma com cada societat habita el territori, el treballa, el rememora, el coneix, el representa i el narra reflecteix la seva percepció emocional del paisatge. La serra de Tramuntana és singularment rica en expressions culturals, que evocuen un passat ampli i complex. També és rica en expressions artístiques, pictòriques i literàries contemporànies que reflecteixen els seus valors paisatgístics i defineixen la singularitat de les formes de vida d'aquest territori. També les nombroses llegendes i narracions relatives a la serra de Tramuntana constitueixen una síntesi de la saviesa popular i el caràcter d'un poble, un patrimoni intangible de gran valor en el qual es troben les claus que permeten de desxifrar una cultura antiga i única.

R. P.